

Stijlgids specifiek voor Griekse en Romeinse oudheid

Afkortingen van auteurs en werken (antiek én modern)

In de voetnoten en tekst van wetenschappelijke boeken en artikels vind je vaak afkortingen die verwijzen naar bronnen (literaire teksten, munten, inscripties en papyri). De *Naturalis Historia* geschreven door Plinius de Oudere wordt bijvoorbeeld afgekort tot Plin. *HN*. Ook moderne tijdschriften worden vaak afgekort (bv. *CQ* = *Classical Quarterly*). De betekenis van deze afkortingen kun je terugvinden in volgende lijsten:

- Voor moderne tijdschriften: de lijst van [L'Année philologique](#).
- Voor moderne tijdschriften en antieke auteurs: *Das Lexikon der Alten Welt*, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* en *Der Kleine Pauly* (enkel fysiek raadpleegbaar in de Faculteitsbibliotheek). Meer recent zijn Brill's [Neue Pauly/New Pauly](#) en de [Oxford Classical Dictionary](#). Deze encyclopedieën zijn ook online beschikbaar via de UGent catalogus (binnen het Ugent netwerk of via VPN-verbinding).
- Voor Griekse auteurs: *Liddell & Scott Greek-English Lexicon*; voor Latijnse auteurs: *Oxford Latin Dictionary*. Enkel fysiek raadpleegbaar in de Faculteitsbibliotheek.

Maak bij het schrijven van je eigen paper bij voorkeur gebruik van de afkortingen vermeld in de lijsten van [L'Année philologique](#) (voor de afkortingen van moderne tijdschriften) en de [Oxford Classical Dictionary](#) (voor klassieke auteurs en hun werken). Deze vind je online (zie hyperlink) of in pdf-formaat via Ufora > Historische Praktijk I: Oudheid > Inhoud > Module Griekse en Romeinse oudheid > Aanvullende tools voor oudhistorici.

1. Literaire bronnen

Zeer veel literaire bronnen (d.w.z. proza- en poëzieteksten van Griekse en Romeinse auteurs, in diverse genres, fictie en non-fictie, die via de handschriftelijke traditie zijn overgeleverd) zijn tegenwoordig in een moderne editie van de Griekse/Latijnse tekst met vertaling beschikbaar. De belangrijkste wetenschappelijke uitgaven met vertaling zijn:

- Loeb = *The Loeb Classical Library* (Cambridge: Harvard University Press): Griekse of Latijnse tekst met Engelse vertaling. Latijnse werken hebben een rode omslag, Griekse een groene. Je kunt deze fysiek raadplegen in de bibliotheken van Grieks en Latijn in

de Faculteitsbibliotheek maar ook [online](#) via de catalogus van de Universiteitsbibliotheek Gent (met niet-UGent PC: via VPN-verbinding).

- Budé = *Collection des universités de France publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé* (Parijs: Les Belles Lettres): Griekse of Latijnse tekst met Franse vertaling. Enkel fysiek te raadplegen in de bibliotheken van Latijn en Grieks in de Faculteitsbibliotheek.
- Tusculum = *Tusculum-Bücherei* (Coburg: Artemis & Winkler Verlag, tot juli 2011; Berlijn: Akademie Verlag, tot 2013; Berlijn: De Gruyter, tot heden): Griekse of Latijnse tekst met Duitse vertaling. Enkel fysiek te raadplegen in de bibliotheken van Latijn en Grieks in de Faculteitsbibliotheek.

Er zijn ook veel Nederlandstalige vertalingen beschikbaar. Een verouderd overzicht vind je in De Rynck, Patrick en Andries Welkenhuysen. *De Oudheid in het Nederlands. Repertorium en bibliografische gids voor vertalingen van Griekse en Latijnse auteurs en geschriften*. Baarn: Ambo, 1992. Er is een aanvulling uit 1997 met de in tussentijd gepubliceerde vertalingen. Voor vertalingen van Griekse literatuur is er sinds kort de open-access website <http://www.griekseliteratuur.org>. Deze website vermeldt niet alleen de vertalingen van Griekse werken uit De Rynck en Welkenhuysen maar ook vertalingen die sindsdien verschenen zijn en heeft het voordeel dat ze continue wordt aangevuld. Eenzelfde project bestaat ook voor vroegchristelijke, vooral Latijnse, literatuur: <https://www.oudchristelijkstudien.nl/docs>.

Verwijzen naar een literaire bron

De volgende vuistregel is van toepassing: in de voetnoot (of in de lopende teksts tussen haken) geef je een verwijzing naar de brontekst, met gebruik van de afkortingen uit de lijst van [Oxford Classical Dictionary](#). Wees in je verwijzing zo precies mogelijk, zodat lezers de *exacte* regels of woorden kunnen opzoeken waar jij in je tekst over spreekt. Wanneer je naar regels drie tot en met zes verwijst uit het 74ste hoofdstuk van Petronius' *Satyricon* gebruik je dus volgende verwijzing in je voetnoot: Petron. *Sat.* 74.3-6. Wanneer je ook de vertaling citeert, moet je ook de vertaler van het werk vermelden (bijv. Petron. *Sat.* 74.3-6, vert. Heseltine). Aan het einde van je paper, onder een apart kopje 'bronnen' en voor de bibliografie, geef je een overzicht van de bronnen die je in je paper hebt gebruikt. Hier geef je de volledige uitgeschreven referentie en de gebruikte uitgave (bijvoorbeeld: Petronius, *Satyricon* 74, vert. Michael Heseltine, Loeb Classical Library 15. Cambridge: Harvard University Press, 1969.)

Let op: je verwijst in voetnoten altijd naar passages in literaire bronnen aan de hand van de boeknummers, hoofdstuknummers, paragraafnummers en/of regelnummers van de traditionele manuscriptindeling van de tekst. Deze indeling is namelijk in elke moderne editie

hetzelfde. Indien je simpelweg zou verwijzen naar het paginanummer van de moderne editie die je toevallig gebruikt, bijv. de Loeb-editie van Tacitus' *Annales*, dan zou iemand die de Tusculum-editie van de *Annales* gebruikt de door jou bedoelde passage niet kunnen terugvinden.

Enkele voorbeelden van correcte verwijzingen naar passages in literaire bronnen met uitleg: Hom. *Od.* 4.1-36 verwijst naar Homeros, *Odyssee*, boek 4, regels 1 t/m 36; Amm. Marc. 26.3.6 verwijst naar boek 26, hoofdstuk 3, regel 6 van het geschiedwerk van Ammianus Marcellinus (hier ontbreekt de titel van het werk, maar dat maakt in dit geval niet uit aangezien er maar één werk van deze antieke auteur is overgeleverd).

2. Epigrafische bronnen

Inscripties zijn teksten die in de Oudheid op steen, brons of andere duurzame materialen zijn aangebracht en vaak publiek werden opgesteld. Ook vinden we inscripties terug op allerhande objecten en gebruiksvoorwerpen. Voor meer informatie over het gebruik van inscripties als historische bronnen zie Bodet, John P. ed. *Epigraphic evidence: Ancient history from inscriptions*. Londen: Routledge, 2001.

Verwijzen naar inscripties

Inscripties worden uitgegeven in verschillende epigrafische corpora, bloemlezingen of reeksen. Verwijs bij het schrijven aan je paper altijd naar een nummer uit een wetenschappelijke uitgave (bijv.: *CIL* 9, 594 = inscriptie nummer 594 in band 9 van het *Corpus Inscriptionum Latinarum*). Net als bij literaire bronnen moet je *zo precies mogelijk* zijn in je verwijzing (i.e. reeks, boekdeel, nummer van de inscriptie). In de tekst en voetnoten van een academische paper worden epigrafische corpora altijd afgekort. Een aantal veelgebruikte afkortingen:

- *ILS* = *Inscriptiones Latinae Selectae* (soms ook aangegeven als *D* = *Dessau*)
- *CIL* = *Corpus Inscriptionum Latinarum*
- *AE* = *Année Epigraphique*
- *SupIt* = *Supplementa Italica*
- *SEG* = *Supplementum Epigraphicum Graecum*
- *CIG* = *Corpus Inscriptionum Graecarum*
- *IG* en *IG²* = *Inscriptiones Graecae*
- *IGSK* = *Inscripten griechischer Städte aus Kleinasien*

Maak bij het schrijven van je eigen paper voor Griekse inscripties gebruik van de afkortingen in de lijst opgesteld door AIEGL – *Association Internationale d'Épigraphie Grecque*: <https://www.aiegl.org/grepiabbr.html>.

Voor Latijnse inscripties gebruik je de afkortingenlijst van de *Guide de l'épigraphiste* (4de ed. 2010): <https://antiquite.ens.psl.eu/guide-de-lepigraphiste-english/>.

In de tekst en voetnoten van je paper vermeld je de gangbare afkorting van de editie waarin de inscriptie is opgenomen, eventueel het bandnummer en het specifieke nummer van de inscriptie (bijv.: *I.Prusa* 19). Wanneer je ook de vertaling van de inscriptie citeert, moet je ook de vertaler van het werk vermelden (bijv. *I.Prusa* 19 vert. Corsten). Aan het einde van je paper, voor de bibliografie onder een kopje bronnen, geef je vervolgens de gehele referentie naar de wetenschappelijke editie die hierbij hoort. In dit geval: *I.Prusa* = Th. Corsten, *Die Inschriften von Prusa ad Olympum, I-II* (IGSK 39-40; Bonn: 1991-1993).

3. Papyri

Griekse en Romeinse (te onderscheiden van Faraonische) papyri zijn antieke documenten van allerhande aard, zowel publiek als privé. Deze teksten, geschreven op papyrus, zijn vanwege klimatologische redenen bewaard gebleven uit Hellenistisch en Romeins Egypte. Enkele papyrusarchieven uit andere delen van Hellenistische en Romeinse Nabije Oosten zijn eveneens bewaard. Een belangrijke collectie, standaard met Engelse vertalingen, werd uitgegeven door Grenfell, Bernard Pyne en Arthur S. Hunt, eds. *The Oxyrhynchus Papyri*. Londen: British academy, 1898-. Voor verdere informatie zie Bagnall, Roger S. *Reading papyri, writing ancient history*. Londen: Routledge, 1995.

In de tekst en voetnoten van je paper vermeld je, net als bij literaire en epigrafische bronnen, het nummer van de papyrus in een wetenschappelijke editie. Je gebruikt hierbij wederom de gangbare afkorting. Voor een lijst van afkortingen, zie Oates, John F., Roger S. Bagnall en William H. Willis, eds. *Checklist of editions of Greek papyri and ostraka*. Missoula: Scholars Press, 1978. Deze checklist wordt online verder aangevuld: <http://library.duke.edu/rubenstein/scriptorium/papyrus/texts/clist.html>. Verwijs ook hier telkens naar de vertaler van de papyrus wanneer je deze citeert. Aan het einde van je paper onder het kopje bronnen geef je de gehele verwijzing naar de wetenschappelijke editie die je hebt gebruikt; bijv. *P.Bour.* = *Les Papyrus Bouriant*, ed. P. Collart. Paris: Edouard Champion, 1926.

4. Munten

Elke munt wordt per definitie in veel (meestal tien- tot honderdduizenden) identieke exemplaren aangemunt. Meestal is het niet naar een individueel exemplaar dat je wil verwijzen

maar naar een specifiek type (waarvan dus vele duizenden exemplaren geproduceerd werden). Idealiter maak je daarom gebruik van **typologische catalogi**, waarin de verschillende munttypes voorgesteld worden. Als je naar een individueel stuk wil verwijzen (bv. omdat het uniek is), verwijs je meestal naar de collectie waar het stuk bewaard wordt. Hiervoor gebruik je **collectiecatalogi**. Grote collecties worden vaak gebruikt als referentiecollecties waarbij dan de collectiecatalogus dienstdoet als alternatief voor een typologische catalogus.

Verwijzen naar standaard naslagwerken

Standaard naslagwerken zijn gezaghebbende catalogi die een volledige lijst bevatten van muntsoorten van een bepaalde periode of geografisch gebied voor een bepaald type van munten. Voor antieke munten zijn dit de standaard naslagwerken:

Griekse munten:

- *Historia Numorum (HN³)*

Romeinse munten:

- *Roman Republican Coinage (RRC, soms Crawf.)*: Volledige typologische catalogus van alle munttypes van de Romeinse Republiek.
- Volledige typologische catalogus van alle munttypes van Romeinse keizers: *Roman Imperial Coinage (RIC)*.
- Voor munten uit de Romeinse provincies: *Roman Provincial Coinage (RPC)*.

HN³, *RRC* en *RPC* zijn allemaal goed geïllustreerd en daardoor zijn munten gemakkelijk terug te vinden op de platen. De complete *RIC* is met uitzondering van de meest recente delen slecht geïllustreerd. Gelukkig zijn afbeeldingen van veel Romeinse munten te vinden in de volumes van de *British Museum Coin Catalogue (BMC)* die munten van de Romeinse keizers tot in de derde eeuw n. Chr. bevat. *HN³* en *RPC* zijn nog niet voltooid en ook voor *RIC* zijn er nog verschillende volumes op komst. Er moeten dus andere catalogi worden gebruikt om deze standaard naslagwerken aan te vullen. Voor Griekse en Romeinse provinciale munten zal je ook gebruik moeten maken van de *Sylloge Nummorum Graecorum (SNG)* of andere gespecialiseerde catalogi die munten van specifieke collecties bevatten. Het *SNG* is een reeks gestart in 1931 aan de British Academy met als bedoeling alle Griekse munten in private en publieke collecties in Groot-Brittannië te publiceren. Geheel in de (eeuwenoude) numismatische traditie wordt onder 'Grieks' verstaan: alles wat niet Romeins is. Dit oorspronkelijk Brits project, werd in de loop der jaren uitgebreid naar andere landen, telkens met lokale middelen, maar in hetzelfde 'format'. Zo bestaan er *SNG* reeksen in Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, Israël, Zweden, Zwitserland en de Verenigde Staten (aan

de American Numismatic Society). Sinds 2005 is ook in België een *SNG*-project van start gegaan, dat in de eerste plaats de 'Griekse' stukken van het Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek in Brussel zal publiceren. Het eerste volume (Griekse bronzen uit de collectie van Marc Bar) verscheen in juni 2007. Wereldwijd zijn op dit moment al meer dan 150 *SNG*-banden verschenen. Het nadeel van de aanvullende catalogi zoals *BMC* en *SNG* is dat ze alleen de munten bevatten die aanwezig zijn in de verzamelingen waarmee de auteur van deze boeken rekening houdt en dus niet alle soorten munten dekken.

Hoewel je soms dus gebruik zal moeten maken van andere catalogi, blijft de basisregel dat je verwijst naar *HN*³, *RRC*, *RIC* en *RPC* indien je munt hierin terug te vinden is. Wanneer je informatie of een afbeelding uit een andere catalogus gebruikt die niet in deze standaardwerken te vinden is, geef je uiteraard (ook) de referentie naar de desbetreffende catalogus (bijv. *SNG* of *BMC*).

Wanneer je een referentie geeft in je tekst of in de voetnoot, gebruik je de afkorting van het werk en geef je de volledige details voor de locatie van de munten in het boek, d.w.z. het volume, de pagina en het nummer en uiteindelijk de plaat. Enkele voorbeelden: *HN*³, *Italy*, p. 158, nr. 1946; *RIC* VIII, p. 272, nr. 253; *SNG Cop.*, *North Africa*, nrs 109-19.

Aan het einde van je paper, voor de bibliografie, geef je onder een apart kopje 'Bronnen' de complete verwijzing naar het standaard naslagwerk dat hoort bij de afkortingen van de munten die je in je paper vernoemd hebt. Vermeld eerst de afkorting van het naslagwerk en geef vervolgens alle bibliografische informatie.

Griekse munten

- BMC* Poole, R.S. ed. *A catalogue of the Greek coins in the British Museum*. 29 vols. London, 1873-1927 (herdruk Bologna 1963-1965).
- HN*² Head, B.V. *Historia Numorum*. Oxford, 1911 (2de editie). Online: <http://snible.org/coins/hn/>
- HN*³ *Italy* Rutter, N.K. ed. *Historia Numorum. Italy*. London, British Museum Press, 2001.
- SNG* *Sylloge Nummorum Graecorum*. Londen: Oxford University Press, 1931 – heden.
(Voor een overzicht van de gepubliceerde delen: <http://www.forumancientcoins.com/numiswiki/view.asp?key=sylloge%20nummorum%20graecorum>.)

Romeinse munten

- BMC** Mattingly, H.B., Carson, R.A.G., Hill, P.V. e.a. *Coins of the Roman Empire in the British Museum*. 6 vols. London: British Museum, 1923-1970.
- HCC** Robertson, A.S. *Roman Coins in the Hunter Coin Cabinet, University of Glasgow*. 5 vols. Oxford: Oxford University Press, 1962-1982.
- RIC** Mattingly, Harold B., Edward A. Sydenham, C.H.V. Sutherland e.a. *The Roman imperial coinage*. 10 vols. Londen: Spink, 1923-1994; 2e ed. 1984 - ...).
- RPC I** Amandry, M., Burnett en A., Ripollès, P.P. *Roman Provincial Coinage. Vol. I. From the Death of Cesar to the Death of Vitellius (44 BC - AD 69)*. London: British Museum Press; Paris: Bibliothèque Nationale, 1992.
- RPC II** Burnett, A., Amandry, A. en Carradice, I. *Roman Provincial Coinage. Vol. II. From Vespasian to Domitian (AD 69-96)*. London: British Museum Press; Paris: Bibliothèque Nationale, 1999.
- RPC III** Burnett, A., Amandry, A. e.a. *Nerva to Hadrian (AD 98-138)*. London: British Museum Press; Paris: Bibliothèque Nationale, 2015.
- RPC IV** <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk>
- RPC VI** <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk>
- RPC VII.1** M. Spoerri Butcher. *Roman Provincial Coinage VII. De Gordien Ier à Gordien III (238-244 apr. J.-C.) 1. Province d'Asie*. London: British Museum Press; Paris: Bibliothèque Nationale, 2006.
- RPC IX** Hostein, A. en Mairat V. *Trajan Decius - Uranius Antoninus (AD 249-254)*. London: British Museum Press; Paris: Bibliothèque Nationale, 2016.
- RPC CS** Ripollès, P.P., Burnett, A., Amandry, M., Carradice, I. en Spoerri Butcher, M. *RPC Consolidated supplement.* 1992-2015.
http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/supp/rpc_cons_supp_1-3.pdf
- RPC Suppl. 4** Amandry, M., Burnett, A., Hostein, A., Mairat, J. Carradice, I., Ripollès, P.P. en Spoerri Butcher, M. *RPC Supplement 4 (Volumes I, II, III, VII.1 and IX)*, 2017.
<http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/supp/rpc-supp-4.pdf>
- RRC** Crawford, Michael H. *Roman republican coinage*. 2 vols. Cambridge: Cambridge University Press, 1974 (2001 herdruk met correcties).

Voor **Keltische munten** kun je terecht in:

- Delestree, Louis-Pol en Marcel Tache. *Nouvel atlas des monnaies gauloises*. 4 vols. Saint-Germain-en-Laye: Commios, 2002-2008.
- de la Tour, Henri. *Atlas de monnaies gauloises*. Londen: Spink & Son, 1968 (oorspronkelijk verschenen: Parijs: Plon, Nourrit, 1892).

5. Archeologische vondsten en materiële bronnen

Archeologische vondsten en materiële objecten zijn een rijke bron van informatie voor oudhistorici. Wanneer je gebruik maakt van materiële bronnen, verwijst je bij voorkeur naar een wetenschappelijke publicatie over het object of de site in kwestie. Het kan hierbij gaan om een opgravingsrapport of een archeologische publicatie (artikel of boek). Opgravingsverslagen vind je terug in de tijdschriften van de verschillende internationale instituten in Rome, Athene, Istanbul (*Annual of the British School at Athens*, *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, etc.). Een aantal andere bekende reeksen voor opgravingsverslagen zijn de *British Archaeological Reports (BAR)* en *The American Schools of Oriental Research (ASOR)*. Als het object dat je bespreekt opgenomen is in de collectie van een museum, mag je ook verwijzen naar het nummer van het object in de museumcatalogus of op de website van het museum.

Voor meer informatie over het gebruik van archeologische bronnen, zie: Snodgrass, Anthony. "Archaeology." In *Sources for ancient history*, uitgegeven door Michael Crawford, 137-184. Cambridge: Cambridge University Press, 1983, en Dyson, Stephen L. "Archaeology and Ancient History." In *A companion to ancient history*, uitgegeven door Andrew Erskine, 59-66. Chichester: Wiley-Blackwell, 2009.

Twee onlinedatabases waar je materiële objecten kunt vinden:

- <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/artifactBrowser>
- <https://finds.org.uk/database>